

OLASZ Lajos

főiskolai docens

Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, Szeged

college associate professor

University of Szeged, Juhász Gyula Faculty of Education, Szeged, Hungary

olasz@jgypk.szte.hu

A MAGYAR 2. HADSEREG FRONTRA KÜLDÉSÉNEK DIPLOMÁCIAI HÁTTERE

THE DIPLOMATIC BACKGROUND OF SENDING THE HUNGARIAN 2ND ARMY TO THE FRONT

ABSTRACT

By December 1941, the Hungarian troops participating in fights against the Soviet Union got home. There were only occupation forces staying on the occupied territories. However, the German leadership required bigger efforts from its allies. In order to make up the considerable German losses and take over the Soviet raw material sources, Hitler needed to involve the Italian, Romanian, Hungarian military forces to a greater extent. In order to use further armed forces, the Romanian leadership imposed the condition that Hungary should also send troops to the Eastern front so that it could not preserve its military force untouched. The German Minister of Foreign Affairs, Joachim von Ribbentrop visiting Hungary, then the Chief of the Wehrmacht High Command, field marshal Wilhelm Keitel required that two third of the Hungarian Army should be sent to the front. In exchange for it, they promised to deliver modern weapons, while they threatened Hungary with serious retorsions if the Hungarians withdrew themselves from the common fights. The political leadership of Hungary was in a difficult situation. The Hungarian government did not dare to reject this request. However, they did not want to send the whole Hungarian armed force to the front. The Prime Minister, László Bárdossy and the Chief of the General Staff, general Ferenc Szombathelyi could only achieve the decrease of the quantity of the forces ordered to the front through unusually harsh debates. The unplanned action on the front entailed grievous political consequences and tragic losses.

Kulcsszavak: II. világháború, külpolitika, Magyar Honvédség, keleti front, 2. magyar hadsereg

Keynotes: World War II, foreign policy, Hungarian Army, Eastern front, Hungarian 2nd army

1. A katonai helyzet 1941 végén

Magyarország 1941 őszen korlátozott erőkkkel vett részt a Szovjetunió elleni háborúban. A Kárpát-csoport, az 1. hegyi és a 8. határvadász dandár megszálló feladatokat látott el. Az arcvonalban az I. gyorshadtest (1–2. gépkocsizó és az 1. lovasdandár) alakulatai harcoltak, melyek előbb a Dél Hadseregcsoport, majd a német 17. hadsereg alárendeltségébe tartoztak. A magyar csapatok frontálisan nem kerültek szembe a szovjet főerőkkel, de így is gyakran túlerőben lévő ellenséges kötelékekkel csaptak össze, és számottevő helyi sikereket értek el. Az alapvetően revíziós feladatokra, a határokhoz közeli és csak rövid ideig tartó alkalmazásra, közép-európai éghajlati és terepviszonyokra felkészített magyar haderő számára a nagy távolságokra kiterjedő, szélsőséges időjárási körülmények között vívott, elhúzódó harc egyre több gondot okozott. A csapatok nem rendelkeztek kellő számú korszerű löveggel, páncéltörő ágyúval, a repülőgépek, páncélosok többsége elavultnak számított. Akadozott az utánpótlás és a híradó-összeköttetés, a járművek nagy része a megfelelő javítóbázis hiánya, illetve a mélyen felázott talaj miatt ősze használhatatlanná vált.¹

Horthy Miklós és a Honvéd Vezérkar új főnöke, Szombathelyi Ferenc vezérezredes Adolf Hitler főhadiszállásán tett szeptemberi látogatásakor kérte a magyar csapatok kivonását a harcokból. A német vezetés a lovasdandárt október elejéig, a két gépkocsizó dandárt október közepéig kívánta alkalmazni, cserébe ígéretet tett a gyorshadtest elvesztett felszerelésének részbeni pótlására, illetve egy új páncélos hadosztály felállításához szükséges haditechnika átadására. A Kárpát-csoport hazarendeléséért viszonzásul 4 megszálló dandárt kértek. A lovasdandár kivonása, amely már lóállománya 50%-át elvesztette, október 1-jén megindult. A gépkocsizó dandárok azonban újabb harci feladatokat kaptak. A gyorshadtest parancsnoka Miklós Béla vezérőrnagy (november 1-től altábornagy) október 27-én előbb a német főhadiszállásra, majd Budapestre utazott, hogy sürgesse leharcolt csapatai hazahozatalát.²

Október 30-ra a gyorshadtest élei Izjum térségében elérték a Donyec folyót. November 12-én a német főparancsnokság végre elrendelte a magyar csapatok kivonását. A hazaszállítás november 21-én kezdődött, a két gépkocsizó dandár egységei december 12-re érkeztek haza. A 4 hónapig tartó harcok során a 44 444 főből álló gyorshadtest 4250 fős veszteséget szenvedett (855 halott, 277 eltűnt és fogságba esett, 2288 sebesült, 830 sérült és beteg). Ez a 10% alatti veszteségarány a térségben harcoló többi haderőt tekintve alacsonynak számított. A román csapatok 40 000 halottat és 110 000 sebesültet vesztek, ami megközelítette

a 25%-ot. Nagy volt viszont a gyorsadtest anyagi vesztesége, kiesett 1200 gépjármű, 28 löveg, 30 repülőgép, a kisharckocsik 100%-a, a páncélgépkocsik 90%-a, a könnyű harckocsik 80%-a.³

A megszálló feladatokat ellátó Kárpát-csoport leváltására október végén került sor, helyére 4 magyar megszálló dandár érkezett ukrán területre. A németek azonban az egyre nagyobb elfoglalt térség biztosítására újabb 2 megszálló dandárt kértek, valamint műszaki és vasútépítő alakulatokat. Mivel ez csak katonai vonalon, politikai megkeresés és ellentételezés kiáltásba helyezése nélkül történt, Szombathelyi vezérezredes ragaszkodott a diplomáciai felkéréshez. November 9-én a német kormány hivatalosan is közölte, hogy újabb 2 megszálló dandárt kér, cserébe a gyorsadtest azonnali kivonását és a páncélos hadosztály felszerelésének mielőbbi leszállítását ígérte. A magyar kormány november 12-én hozzájárult a 2 dandár kiküldéséhez. Az egyiket már novemberben útnak indították, a másik kivonulása szállítási nehézségek miatt késett, januárban pedig a megváltozott német katonai igények miatt lekerült a napirendről.⁴

A szovjet haderő szétzúzására és a háború gyors befejezésére vonatkozó német várakozás 1941 végére szétfoszlott. A Vörös Hadsereg hatalmas veszteségeket szenvedett, ellenálló képessége azonban nem tört meg. A német támadás üteme november közepére lelassult. A november 15-én Moszkva átkarolására indított offenzíva a vártnál sokkal lassabban haladt, és jelentős veszteségekkel járt. November 16-tól a szovjet csapatok sorozatos ellenlökéseket hajtottak végre, és a fővárostól északra, illetve délre egyaránt megállították a német csapatokat. Hitler november végén már komoly aggodalommal figyelte az eseményeket, és az olasz külügyminiszter, Galeazzo Ciano előtt kijelentette, hogy ebben az évben nem sikerül legyőzni a Szovjetuniót, ez a feladat a következő évre marad.⁵

December 5-én a szovjet erők ellentámadásba mentek át Moszkva körzetében, mintegy 350 kilométeres arcvonalszakaszon, és bár komoly veszteségek árán, egy hónap alatt a fővárostól északra 80–100 kilométerre, a fővárostól délre pedig 150–200 kilométerre vetették vissza a Wehrmacht egységeit. A német haderő 1941. június 22. és december 31. között 860 317 főt veszített (149 366 halott, 667 062 sebesült, 43 889 eltűnt és hadifogoly). Ez a keleti fronton harcoló német erők 23%-át tette ki. December 8-án Hitler kénytelen volt elrendelni, hogy csapatai védelembe menjenek át. Hivatalosan ezt az arcvonal „tervszerű megrövidítésének” nevezték, és a szokatlanul kemény téli viszonyokkal, az utánpótlás, feltöltés szükségességével indokolták. Közben azonban Hitler több katonai vezetőt leváltott, köztük a szárazföldi haderő főparancsnokát, Walter von Brauchitsch vezértábornagyot. A szárazföldi haderő vezetését december 19-től maga Hitler vette át. A leharcolt csapatok egy részét

Nyugatra irányították, és onnan új erőket vezényeltek a keleti frontra. A tengelyállamokból érkező vendégmunkások és hadifoglyok tömeges alkalmazásával jelentős számú férfit szabadítottak fel a haditermelésből, és besorozták őket is a haderőbe.⁶

Hitler korábban többször kifejtette, hogy a szövetséges országok csapatainak harcértéke messze elmarad a németek mögött, és nemcsak a haditechnikai felszereltség, hanem morál, elszántság és fegyelmezettség terén is. Ezért nem igényelte, hogy megszálló feladatok, vagy a mellékirányokban végrehajtott kisebb akciókon túl részt vegyenek a hadműveletekben, kivéve a saját területi aspirációkkal fellépő finnek és románokat. A kialakult helyzetben azonban, a nagy veszteségek, illetve a front középső és déli szakaszán tervezett újabb támadó műveletben már fokozottabb közreműködést kívánt a szövetséges államoktól. A magyar, román és olasz haderő részéről legalább 35–36 harcoló hadosztályt, és jelentős megszálló erő kiállítását várta. December 29-én levélben fordult Benito Mussolinihez és Ion Antonescuhoz, majd január 1-jén Horthyhoz, hogy a korábbinál nagyobb arányú fegyveres részvételt kérjen tőlük.⁷

A kialakult katonai helyzeten túl egyéb okok is arra sarkallták a német vezetést, hogy fokozott mértékben vonja be szövetségeseit a háborúba. A megnövekvő terhek közepette mind fontosabbá vált a tengelyállamok egységes fellépése, hogy ne csupán a Háromhatalmi egyezmény meglehetősen általános, fegyveres részvételre nem kötelező passzusai képezzék a Berlin vezette szövetség alapját, hanem minden ország a gyakorlatban is kapcsolódjon be a német törekvések támogatásába, vegye ki a részét a fronton folyó harcban. A finn, román, olasz, magyar és szlovák részvétel fokozása mellett 1941 januárjában kísérlet történt a bolgárok bevonására is, miután ezt Szófia következetesen elutasította, Hitler a jugoszláv és görög területeken lévő bolgár megszálló erők jelentős növelését kérte.⁸

A tengely táborának megerősítését szolgálta az 1936-ban kötött Antikomintern paktum újabb öt esztendőre történő meghosszabbítása és egyben új államok felvétele is. A november 25. és 27. között megtartott berlini megbeszéléseken elsősorban a politikai együttműködés és a Németországba irányuló gazdasági szállítások kaptak hangsúlyt. Több jel mutatott azonban arra, hogy Hitler hamarosan katonákat fog kérni a szövetségeseitől. Antonescu maga is úgy fogalmazott, hogy a román haderő nagy áldozatok árán jelentős eredményeket ért el, de a következő évben még fokozottabb erőfeszítéseket kell majd tenni. A Bárdossy László magyar kormányfővel folytatott tárgyalása során Hitler kijelentette, hogy a gyorshadtest jól helytállt, megérdemli, hogy elsőként vonják ki a frontról, pihenhessen és feltöltsék. Mindez sejtetni engedte, hogy a magyar csapatoknak is hamarosan újabb feladatot szánnak a háborúban.⁹

Berlin számára Magyarország és Románia haderejének lekötése politikai szempontból is fontossá vált. Rendkívül feszült volt a viszony a két ország között, folyamatos diplomáciai összecsapásokra és ismétlődő határincidenerekre került sor. A német kormány nem tartotta teljesen kizártnak, hogy a magyar csapatok frontról való kivonása után Budapest esetleg valamilyen erődemonstrációval próbál fellépni Dél-Erdély megszerzése érdekében. Minél több magyar és román hadosztály frontra vezénylése tehát biztosítékul szolgált Hitler számára, hogy nem kerül sor egy váratlan összecsapásra szövetségesei között. A román kormány a háborúban való fokozottabb részvételét egyértelműen ahhoz kötötte, hogy a magyar haderő ne állomásozzon otthon, érintetlenül. A német vezetés is tisztában volt vele, hogy Magyarország igyekszik megőrizni a haderejét területi törekvései megvalósítására. Joachim von Ribbentrop német külügyminiszter november 25-i megbeszélésük során meglepődve hallgatta Bárdossyt, aki szerint, 1940 augusztusában a honvédség egész Erdélyt megszállhatta volna. A német külügyminiszter ezt vitatta, mindenesetre a Horthyval folytatott januári tárgyalásai során a kormányzó ígéretét vette, hogy Magyarország nem indít katonai akciót Románia ellen, amíg a szovjet háború be nem fejeződik.¹⁰

A szövetséges kisállamok katonai jelenléte olyan tekintetben is célszerűnek látszott, hogy az megnehezítette egy esetleges Nyugattal kötött különalku lehetőségét. Az érintett országok a Szovjetunió elleni háborúhoz csatlakoztak, a nyugati hatalmakkal nem akartak szakítani. Még a december eleji brit hadüzenet, illetve az Egyesült Államok hadba lépése után is voltak olyan magyar és finn, illetve bizonyos román és szlovák politikai körök, melyek kapcsolatot kerestek az angolszász államokkal. Magyar részről már 1941 végén történtek lépések, hogy a németekkel való együttműködés és a Szovjetunió elleni fegyveres harc háttérét megértessék a nyugati hatalmakkal, és így differenciáltabb megítélést próbáljanak elérni a szemükben. Az aktív háborús részvétel azonban egyértelműen pozícionálta a kelet-európai államokat. A brit–szovjet, majd az amerikai–szovjet együttműködés lehetetlenné tette, hogy a fronton való jelenlét mellett bármely ország is érdemi tárgyalásokba kezdessen a Nyugattal.¹¹

A katonai részvételre hivatkozva sürgette Joszif Sztálin, hogy a londoni kormány üzenjen hadat a németek oldalán harcoló kisállamoknak. A Magyarországnak szóló brit ultimátum fő indoka épp az volt, hogy a honvédség részt vesz Nagy-Britannia szövetségese, a Szovjetunió elleni harcban. Fél évvel később az USA is bejelentette a hadiállapotot Magyarországgal, és az okok között hangsúlyosan szerepelt a 2. hadsereg frontra küldése. A titkos fegyverszüneti tárgyalások során az első számú nyugati követelés a csapatok harctérről való kivonása volt. A fegyveres részvétel tehát döntő hatást gyakorolt a külpolitikai mozgástér alakulására.¹²

2. A német katonai igények

December első napjaiban Rabe von Pappenheim ezredes, budapesti német katonai attasé tájékoztatást kért a Honvéd Vezérkartól a magyar haderő szervezetéről, mozgósítási rendjéről. Rákérdezett a mozgósítás időtartamára, a páncélos csapatokra és a páncéltörő fegyverzetre, a tartalék alakulatokra, a jugoszláv és a szovjet hadjárat során bevetett erőkre és veszteségekre. Mindez azt a célt szolgálta, hogy az adatok ismeretében nyújtsa be Berlin az igényét az újabb magyar csapatok frontra küldésére. Ezért december 9-i válaszában Szombathelyi igyekezett érzékeltetni a honvédség nehézségeit. Közölte, hogy 9 hadtest keretében 18 dandár, valamint 2 szervezés alatt lévő páncélos és 1 lovasdandár áll rendelkezésre. Tartalék seregtestek nincsenek. Külön kiemelte a gépjárművekben, fegyverzetben és felszerelésben bekövetkezett jelentős veszteségeket, amelyek pótlása komoly nehézségekbe ütközik.¹³

December 18-án a németek sürgették a hatodik magyar megszálló dandár frontra indítását, és bejelentették az igényt további 2 dandárra. A magyar kormány az újabb kérés teljesítéséhez hozzájárult. December végén Berlinből közölték, hogy elhárult az akadály Ribbentrop magyarországi útja elől. A német külügyminisztert még november 25-én hívta meg Horthy, a december 7-re tervezett utazást azonban fontos diplomáciai ügyekre hivatkozva korábban elhalasztották. A magyar kormány presztízs szempontból nagy jelentőséget tulajdonított a látogatásnak, különösen a Szlovákiával és Romániával kiéleződő viszony közepette. Horthynak messzebbmenő tervei is voltak. Nem hivatalos formában tájékoztatni kívánta a német diplomácia vezetőjét a készülő kormányzóhelyettesi törvényről, illetve be akarta mutatni neki Kállay Miklóst, akit már kiszemelt Bárdossy utódjául.¹⁴

A német félnek is megvoltak a maga szándékai a mezőhegyesi vadászatra szóló meghívás elfogadásával. Hitler január 1-jén levelet írt Horthynak. A fronton kialakult nehézségeket a meglepően korán beköszöntött téllal, a nagy hideggel magyarázta. Kifejtette, hogy a magyar kormánynak is elemi érdeke, hogy mielőbb megsemmisítsék a szovjet haderőt, és eltávolítsák a bolsevizmus veszélyét Európából. Ehhez további magyar erők frontra küldését kérte. A korábbi katonai tárgyalások után Hitler tudta, hogy a magyar vezetés csak hivatalos politikai felkérés nyomán hajlandó újabb áldozatra, amiért megfelelő ellentételezést kérhet. A részletek megtárgyalása Ribbentrop feladata volt, aki január 6-án érkezett Magyarországra. A tervezett vadászat és informális egyeztetések után a hivatalos tárgyalások január 8-án kezdődtek.¹⁵

Ribbentrop a Bárdossyval való megbeszélésén az egész magyar haderő frontra küldését kérte. Közölte, hogy a románok már felajánlották

egész fegyveres erejüket, de csak abban az esetben, ha Magyarország is ezt teszi. A magyarok tartózkodása tehát kiszámíthatatlan nehézségeket okozhatna, amiért Budapestnek kellene viselnie a felelősséget. Ha Bárdossy habozik a részvételt illetően, Hitler esetleg végleg lemond a honvédség közreműködéséről, aminek súlyos következményei lehetnek a magyar területi igényekre nézve. A fenyegetés mellett, Ribbentrop felvetette a Bánát esetleges visszacsatolásának lehetőségét. Bárdossy egy balkáni brit partraszállás veszélyére, és a románok magyarellenes magatartására hivatkozott, ami miatt jelentősebb katonai erőt kell készenlétben tartani. Ribbentrop kizártnak tartott egy brit akciót, és közölte, hogy a háború végéig Németország ragaszkodik a bécsi döntéshez.¹⁶

Bárdossy, a kormányzóval egyeztetve tájékoztatta Ribbentropot, hogy a teljes magyar haderőt nem küldheti frontra, de a honvédség korábbanál nagyobb kontingenssel vesz majd részt az 1942-es évi hadműveletekben. A német külügyminiszter egyéb kéréseire vonatkozóan a magyar kormányfő készségesnek mutatkozott. A németek a gabonaexport fokozását, az olajszállítások 60–80 000 tonnával való növelését sürgették, és kérték 20 000 népi német Waffen SS-be történő toborzásának engedélyezését. Bárdossy ígéretet tett ezek teljesítésére. Ugyanakkor nem fogadta el német tárgyaló partnere azon kijelentését, hogy a magyarok által felvetett problémák megoldását a háború befejezése utánra kell halasztani. Határozott német közbenjárást kért a szlovákiai és romániai magyarok helyzetének konszolidálására, és a két szomszédos állam által folytatott durva magyarellenes propaganda visszafogására.¹⁷

A magyar csapatok frontra küldésére vonatkozó német kérésre a végső választ, a kormányzó Hitlerhez írt levele adta meg. Ebben Horthy közölte, hogy a honvédség továbbra is részt vállal a bolsevizmus elleni harcban, de jelenleg csak korlátozott erőket tud erre szánni. Egyrészt, mert bizonytalan a balkáni helyzet, a görögök és a szovjetekkel szimpatizáló szláv népek csak az alkalmat lesik, hogy szembe forduljanak a németekkel és a magyarokkal. Másrészt, a szomszédos államok területi aspirációi miatt a kormány kénytelen kellő védelmi erőt tartani az országban. Végül, Magyarország jelentős segítséget nyújt Németországnak, a termelés biztosításához azonban megfelelő számú munkaerőre van szüksége, hiszen nincsenek hadifoglyai, akiket be tudna állítani a termelésbe. A kormányzó, levele első változatában rendkívül éles hangon támadta a szomszédos államok vezetését, végül azonban egy diplomatikusabb szöveget küldött el.¹⁸

Ribbentrop úgy értékelte a tárgyalásait, hogy ha bizonyos fenntartásokkal is, de ígéretet kapott jelentős magyar kontingens frontra küldésére. Szükségnek látta azonban, hogy Berlin nyomást gyakoroljon a

magyar politikára, mert kellő presszió esetén akár a honvédség kétharmadának bevetését is elérheti. Erről tájékoztatta a részletek letárgyalására, Budapestre készülő Wilhelm Keitel vezértábornagyot, az OKW, a német véderő főparancsnokságának főnökét. Egyúttal utasította Dietrich von Jagow budapesti német követet, hogy ha a katonai megbeszélések során a magyarok bármilyen nehézséget támasztanak, azonnal jelezze ezt Berlinbe, hogy a német vezetés politikai úton ki tudja kényszeríteni a Ribbentropnak tett ígéretek beváltását. Berlinben utalást tettek Sztójay Döme magyar követ előtt arra, hogy a további magyar területi igények kielégítése nagyban függ a honvédség áldozatvállalásától a bolsevizmus elleni harcban. Ezt Sztójay nagy nyomattal azonnal jelentette Budapestre.¹⁹

A magyar álláspont befolyásolását szolgálta Ciano olasz külügyminiszter január 15-én kezdődő magyarországi látogatása is. Hivatalosan ugyan az utazás magánjellegű volt, a kormányzó személyes meghívására történt, valójában azonban Ciano beszámolt arról, hogy Olaszország is újabb csapatokat küld a frontra, 10 hadosztályt (6 gyalog-, 3 hegyi, 1 páncélos hadosztály), és az adott helyzetben elkerülhetetlennek látja a magyar részvétel fokozását is. Ciano sosem lelkesedett a Szovjetunió elleni háborúban való szerepvállalásért, éppen ez adott súlyt a szavainak. Az olasz külügyminiszter látogatásának volt egy másik célja is. Az utóbbi időben Róma komoly presztízavesztést szenvedett, befolyása a kelet-európai országokban Németországgal szemben jelentősen visszaesett. Ciano látogatása felidézte a bécsi döntések során a térségben játszott olasz szerepet, melyet Magyarország igen nagyra értékelt.²⁰

Január 20-án Budapestre érkezett Keitel vezértábornagy, hogy konkrét megállapodásra jusson a frontra küldendő magyar erőkre vonatkozóan. Keitel, a honvédség kétharmadát kérte, 15 gyalog-, 2 gépkocsizó és 1 hegyi dandárt, hadsereg-közvetlen tüzérséggel, műszaki és vasútépítő csapatokkal, illetve egy repülő alakulattal, bár ez utóbbihoz nem ragaszkodott. Közölte, hogy a kijelölt egységeknek márciusra készen kell állniuk a kiszállításra. A magyar vezetés ennél jóval kisebb erő felajánlását tervezte. Bárdossy és Szombathelyi 6 gyalogdandár és egy német haditechnikával felszerelt páncélos hadosztály frontra küldését tartotta volna elfogadhatónak, a korábbi megállapodásnak megfelelően már a hadműveleti területen lévő 5 és a németek által igényelt további 3 megszálló dandár mellett.²¹

A tárgyalások során Keitel a német igényt, 13 harcoló és 6 megszálló dandárra mérsékelte, Szombathelyi és Bartha Károly honvédelmi miniszter azonban még ennek az erőnek a frontra küldését is lehetetlennek tartotta. A Vezérkar főnöke tájékoztatta Keitelt, hogy a honvédség papi-

ron ugyan 28 dandárral rendelkezik, ebből azonban csak 21 a hadra fogható, a többi szervezés alatt állt. A meglévő erőből 6 dandár (valójában csak 5) már megszálló feladatokat teljesít. A nagy távolságra történő alkalmazásra a magyar csapatok műszaki és ellátási téren nincsenek kellően felkészülve, és fegyverzetük sem alkalmas a szovjet főerők elleni harcra. Szombathelyi azt is hangsúlyozta, hogy a Balkán felé nyitottak a magyar határok, egy a brit partraszállás esetén (az I. világháborúhoz hasonlóan) teljesen védtelen lenne az ország. A szomszédos Románia nyíltan fenyegetőzik egy Észak-Erdély elleni támadással. A magyar csapatok egy részét tehát az ország védelmére kell készenlétben tartani.²²

Keitel nem fogadta el ezeket az érveket. Közölte, hogy a több fronton lekötött britektől nem kell tartani a Balkánon. Románia az egész haderejét kiküldi a frontra, ha Magyarország is hasonlóképpen tesz, így nem jelent veszélyt Észak-Erdélyre. A szovjet haderő az 1941-es veszteségei miatt olyan mértékben legyengült, hogy a honvédség sikeresen harcolhat ellene. A vita hangneme mind élesebbé vált, és Keitel egy ponton már azzal fenyegetőzött, megszakítja a tárgyalást, amiért minden felelősség a magyarokat fogja terhelni. Hosszas alkudozások után végül megegyezés született, hogy Magyarország 10 harcoló sereget küld ki a frontra. Egy páncélos hadosztályt, 6 gyalogdandárt, és 3, eredetileg megszálló feladatra kijelölt, de harcoló létszámra feltöltésre kerülő dandárt. A már kint lévő 5 dandár pedig továbbra is megszálló feladatokat teljesít. Február 12-én az érintett dandárokat könnyűhadosztállyá minősítették át, így a frontra kerülő erő tekintélyesebbnek látszott, ütőképessége azonban nem változott.²³

Bárdossy sokallta a felajánlott csapatokat, Szombathelyi azonban meggyőzte, hogy ennél kevesebbet már nem lehetett adni. A kormányfő Keittel is közölte, hogy a megállapodás túlment az eredeti szándékain, és ennek az elfogadtatása és megvalósítása komoly politikai és gazdasági terhet jelent a kormánynak. Bárdossy a nehézségek hangsúlyozásával politikai tőkét igyekezett kovácsolni, hogy ha már jelentős katonai erőt kell a frontra küldeni, a németek érezzék, hogy nagy áldozatot vállal az ország, ehhez mérten ellentételezzenek, illetve újabb igényekkel már ne álljanak elő. Az elutazása előtt Keitel tájékoztatta Jagowot, hogy a tárgyalások nem voltak zökkenőmentesek, de a magyarok végül megértették, hogy jelentős erőt kell kiállítaniuk a közös harcra, még ha ez nagy terhet is jelent az ország számára.²⁴

Január 27-én a minisztertanács elfogadta a németekkel kötött megegyezést. Január 29-én a kormányfő a parlament külügyi bizottságában is beszámolt arról, hogy mekkora erővel vesz részt az ország a keleti fronton folyó harcokban. A megegyezést több honatya élesen bírálta.

Bajcsy-Zsilinszky Endre felvetette, hogy a magyar hadba lépés alkotmányos szempontból vitatható módon történt. Elutasította, hogy az országot közvetlen bolsevik veszély fenyegetné, ami ilyen jelentős erő frontra küldését indokolná. Hangsúlyozta, hogy Magyarország sorsa nem most és nem a keleti hadszíntéren, hanem a háború végén, az országhatárok mentén dől el, a honvédség erőit erre kellene megőrizni. A kormány és a sajtó éppen ellenkezőleg, azt hangsúlyozta, hogy Magyarország védelmi háborút vív ugyan a bolsevizmus ellen, de ezt a harcot nem a Kárpátok gerincén, hanem messze keleten kell győzelemre vinni.²⁵

3. Konfliktus a szomszédokkal

Az újabb csapatok frontra küldésére vonatkozó német kérés nehéz külpolitikai helyzetben találta a magyar kormányt. Az utóbbi hónapokban kiéleződött a viszony Szlovákiával és Romániával. A feszültség nem volt új keletű, de 1941 végére nyílt politikai ellenségeskedésbe torkollott. A magyar vezetés az újabb csapatok frontra küldésével kapcsolatos német kérést (ami elől kitérni egyébként sem lehetett) igyekezett felhasználni arra, hogy a szomszédjaival folytatott vitában politikai lépéselőnyt szerezzen. Ezzel egyrészt a már visszacsatolt felvidéki, erdélyi és délvidéki részeket igyekezett biztosítani, a szlovák, román és horvát igényekkel szemben, másrészt nyitva kívánta hagyni a lehetőségét újabb területek megszerzésének. A szomszédokkal kialakult feszültséget érvként használta a németekkel folytatott tárgyalások során, részben, hogy erre hivatkozva mérsékelje a Berlin által benyújtott igényeket, részben pedig, hogy a tehervállalásért cserébe német támogatást szerezzen szomszédjaival szemben.²⁶

November elején Szlovákiában magyarellenessé tüntetések kezdődtek. Ürügyül az szolgált, hogy a magyar katonai hatóságok egy délvidéki szlovák faluban több lakost letartóztattak. A valódi ok azonban az volt, hogy a németeknek minden téren behódoló szlovák kormány a nemzeti érzés felkorbácsolásával igyekezett menteni a presztízsét. A heves demonstrációk során magyarokat inzultáltak, magyar szervezetek helyiségeit dúlták fel. A hatóságok közben betiltották a pozsonyi Esti Újságot, és minden indok nélkül letartóztattak 29 magyar közéleti személyiséget. A pozsonyi magyar követ, Kuhl Lajos tiltakozott Vojteh Tuka kormányfőnél, és tájékoztatta, hogy a Délvidéken elfogott szlovákok, kommunisták voltak, tehát mindkét állam ellenségei. Bárdossy hazarendelte Kuhl, és közölte a budapesti szlovák követtel, hogy ha nem változik a helyzet, fontolóra veszi akár a diplomáciai viszony megszakítását is. A Hlinka

Gárda szervezte tüntetések azonban folytatódtak, és újabb atrocitásokra került sor. A szlovák hatóságok államellenesnek minősítették és betiltották a Himnuszt, a Szózatot, a Nemzeti dal nyilvános előadását. Előfordult, hogy Petőfi versek szavalásáért vettek őrizetbe magyarokat, mert azok tartalmát szlovák- és németellenesnek minősítették.²⁷

Kuhl, még elutazása előtt felkereste Hans Ludin pozsonyi német követet, és kérte tőle, hogy próbálják mérsékleltre inteni a szlovák kormányt. Ludin maga is elítélte a tüntetéseket, és szemrehányást tett Tukának, hogy elfogadhatatlan az ilyen provokáció, miközben magyar csapatok harcolnak a fronton. A kormány által is támogatott magyarellenes megnyilvánulások már Berlin háborús céljait veszélyeztetik. Mindez sérti a német–szlovák védelmi szerződés előírásait, és Szlovákiára nézve súlyos következményekkel járhat. Az Antikomintern paktumhoz való csatlakozás kapcsán november 25-én Berlinbe érkező Tukát önmérsékletre intette Ribbentrop is. Hangsúlyozta, hogy amíg Magyarország részt vállal a fegyveres harcból a német haderő oldalán, addig még a jogos szlovák panaszokat sem lehet ilyen szélsőséges módon felvetni, hanem diplomáciai megoldást kell keresni rá.²⁸

November 25-én Berlinben, német kezdeményezésre Bárdossy is találkozott Tukával. A magyar kormányfő közölte, hogy a pozsonyi magyar követ nem tér vissza az állomáshelyére, sőt akár a diplomáciai viszonyt is megszakítja, ha a letartóztatott magyarokat nem engedik el, és nem szűnik az agresszív magyarellenesség. Tuka elismerte, hogy ez kormánya bukásával járna, és türelmet kért a helyzet konszolidálására. Ugyanakkor felvetette a határmódosítás kérdését, Pozsony mintegy 6000 km² visszaadására formált igényt, etnikai alapon. Bárdossy ezt elutasította, és kijelentette, hogy jószomszédi viszony esetén valamilyen határkorrekcióról még lehetne tárgyalni, az adott helyzetben azonban ragaszkodik a status quo-hoz. Végül abban egyeztek meg, hogy Pozsony leállítja a szélsőséges akciókat, és mindkét országban lehetővé teszik a kisebbség számára egy politikai párt és egy kulturális egyesület működését. Ennek nyomán, december 8-án Kuhl visszatért Pozsonyba.²⁹

A tengely államok Magyarországgal kapcsolatos diplomáciai aktivitása, Ribbentrop, majd Ciano budapesti tárgyalásai komoly félelmeket váltottak ki a szlovák vezetés körében. Az első bécsi döntés két aláírójának látogatása, az eseményeket övező nagy érdeklődés, az elismerő német és olasz nyilatkozatok nyomán pozsonyi körökben felmerült, hogy nem tettek-e ígéretet újabb felvidéki részek, vagy a háború után akár egész Szlovákia visszacsatolására, a nagyobb arányú magyar katonai közreműködésért cserébe. A bizonytalanság ismét agresszív lépésekre sarkallta a szlovák kormányt. Újabb magyarellenes intézkedésekre került sor, csak valamivel törvényesebb formában, és Németország felé is

ügyesebben kommunikálva. Közben a szlovák sajtó igyekezett lekicsinyelni a magyar katonai szerepvállalást. A Národni Noviny szerint Magyarországot csak önző célok, saját területi aspirációi vezetik. A magyar kormány sokkal tartozik Németországnak, és ha 1942-ben tízszer annyi katonát küld is ki a frontra, mint az előző évben, akkor sem tudta még leróni a háláját, így ezzel nem szerez új érdemet.³⁰

1941 őszén a korábbinál is feszültebbé vált a magyar–román viszony. A bukaresti kormány szeptember 15-én hivatalos nyilatkozatban jelentette ki, hogy Románia felfogása szerint a második bécsi döntés érvénytelen, mert Magyarország megszegte a megállapodást. Az erdélyi határok csak ideiglenesnek tekinthetők és a háború végén a román kormány érvényesíteni fogja nemzeti érdekeit. Ezt az álláspontot november 25-én, az Antikomintern paktummal kapcsolatos tárgyalásokon Mihai Antonescu román miniszterelnök-helyettes Ribbentropnak is megismételte. Panaszkodott, hogy az ismétlődő határincidensek, az észak-erdélyi románokkal szembeni atrocitások aláássák a bukaresti kormány tekintélyét, és megnehezítik, hogy újabb erőket küldjön ki a frontra. Ribbentrop viszont arra figyelmeztette, hogy Románia tanúsítson türelmet, és a közösen vívott harcra való tekintettel mérsékelje a magyarellenes propagandát. Az elsődleges cél a bolsevizmus legyőzése, és amíg ebben Magyarország közreműködik, Bukarest nem kezelheti ellenségként. Egyben ígéretet tett arra, hogy a magyar kormánytól szót emel az észak-erdélyi román kisebbséggel szembeni diszkriminatív lépések ellen.³¹

A közös harcra hivatkozva Hitler sem adott teret a magyarellenes román fellépésnek. Inkább felkínálta Románia számára a korlátlan keleti terjeszkedés lehetőségét, amely során hatalmas területeket kell majd Bukarestnek benépesítenie. Figyelmeztetésül megemlítette, hogy az etnikai jelenlét nem elegendő egy terület birtoklásához. Ezen az alapon Németország is igényt támaszthatna Romániával szemben Besszarábiára, vagy Olaszországgal szemben Dél-Tirolra, mert mindkét régióban nagy számban élnek németek. Hitler már 1940. december 5-én felvetette Ion Antonescunak, hogy Erdélyért cserébe a keleten kárpótolná Romániát. A román vezetőkörök azonban ezt elutasították. Az 1941 őszén megszállt Dnyeszteren túli területekre vonatkozóan Bukarest úgy határozott, hogy csak a háború végén dönti majd el anektálja-e ezt a régiót, de ha igen, az nem jelenti azt, hogy Erdélyről valaha is lemondana.³²

Decemberben a nagy veszteségekkel szembesülve újabb román diplomáciai és propaganda kampány indult Magyarország ellen. Antonescu Hitlernek írott levelében túrhetetlennek nevezte a Románia elleni magyar rágalomhadjáratot, a román kisebbség diszkriminálását, és tiltakozott az ellen, hogy a honvédség erőit kivonták a frontról, amivel az eddig is csak

szimbolikus magyar részvétel gyakorlatilag megszűnt. Antonescu szerint, Budapest Erdély elleni támadásra készül, ezért tartja otthon a haderejét. Ez esetben viszont a román kormány is kénytelen jelentős katonai erőket visszatartani, hogy szükség esetén megvédhesse a területét. Hitler 1941. december 29-én Antonescuhoz írt levelében, melyben újabb román erők frontra küldését kérte, igyekezett megnyugtatóni a bukaresti kormányt, hogy hasonló áldozatokat vár Magyarországtól is. A magyar honvédség jelentős kontingenssel vesz majd részt a keleten folyó harcokban, így nem jelenthet fenyegetést Romániára nézve. Antonescu, január 5-i válaszában reményét fejezte ki, hogy Berlin majd helyes irányba tereli a magyar politikát.³³

Az adott helyzetben a román kormány éberén figyelte Ribbentrop, majd Ciano budapesti útját. A román sajtó részben elhallgatta, részben bagatellizálta a látogatásokat. Az eseménnyel kapcsolatban a lapok általában úgy fogalmaztak, hogy a tárgyalások nyomán Magyarország „végre” kiveszi a részét a közös harcban. Több lap emlékeztetett rá, hogy nem a magyarok kezdték 1919-ben a bolsevizmus elleni küzdelmet, mint ahogy azt a budapesti propaganda hirdeti, mert a magyar kommunista diktatúrát a román hadsereg verte le. Romániában nagy megütközést váltottak ki azok a Ribbentrop látogatása végén elhangzó kijelentések, hogy ebben a háborúban a tengely államok nemcsak a Szovjetunió, Anglia és az Egyesült Államok ellen harcolnak, hanem az igazságtalan határok megváltoztatásáért is. Németország elégedett, hogy igazságot szolgáltatott Magyarországnak, többek között a második bécsi döntéssel.³⁴

A románokat nem nyugtatta meg az sem, hogy Ribbentrop még Budapesten fogadta a román követet és közölte vele, hogy személyesen Horthy kormányzó ígéretét vette, hogy a magyar haderő a háború ideje alatt nem indít támadást Dél-Erdély megszerzésére. A magyar félnek viszont éppen a román vezetés kardcsörtető kijelentései okoztak felháborodást, amikor Antonescu kijelentette, hogy a korábbinál nagyobb erőket, a román haderő döntő többségét kivezényli a frontra, de a győzelem után Kolozsváron át akar Bukarestbe visszatérni. Magas német katonai körökből is elhangzottak románbarát nyilatkozatok. Bethlen István külön felhívta a felsőház külügyi bizottságának figyelmét, hogy az Odesszánál harcoló német–román erők vezénylő tábornoka legutóbbi napiparancsában úgy lelkesítette csapatait, hogy „Előre Odesszáért – és Erdélyért!”. Bárdossy a német és az olasz külügyminiszterrel folytatott tárgyalásain ismételten felvetette a magyarellenes román megnyilvánulásokat és a bécsi döntés nyílt elutasítását. Ribbentrop azzal igyekezett megnyugtatóni, hogy a háború alatt Berlin ragaszkodik a döntéshez, utána pedig a román törekvéseket más irányba terelik.³⁵

A budapesti látogatás után Ribbentrop, Ciano és Keitel útja is Bukarestbe vezetett, hogy részben éppen a magyar kormánynál elért eredményekkel, jelentős magyar erők frontra küldésének hírével megnyugtassák, és ugyanakkor ösztönözzék is a román vezetést további katonai tehervállalásra. Antonescu mindenképpen meg akarta őrizni Románia előnyét a többi szövetségessel szemben a fegyveres részvétel mértékét illetően, így 26 hadosztály részvételét ajánlotta. Ezzel kapcsolatban éles vitába keveredett a román vezérkar főnökével, Iosif Iacobicivel, aki le is mondott a pozíciójáról, mert szerinte a magyarokkal szemben komolyabb erőt kellene otthon tartalékolni. Antonescu azonban a fronton való nagyarányú jelenléttel igyekezett politikai tőkét kovácsolni, és újabb német ígéreteket kisajtolni Erdély kérdésében. A német vezetés azonban egyelőre ragaszkodott a bécsi döntéshez. Hitler ugyanakkor arról biztosította Antonescut, hogy vér- és anyagi erő terén egyaránt további jelentős áldozatokat fog követelni a magyaroktól. Nem engedi meg, hogy Magyarország kímélje a haderejét, csak a háttérben várakozzék, amíg a többi tengelyállam harcol.³⁶

A magyar kormánynak voltak bizonyos vitái a Horvát Állam vezetésével is. A honvédség által megszállt Muraközt a többszöri tárgyalási kísérletek kudarca után a budapesti parlament Magyarország részévé nyilvánította. Zágráb azonban nem akart lemondani a többségében horvátok lakta területről. Ez a helyzet is szerepet játszott abban, hogy a horvát kormány igyekezett szorosabbra fűzni a kapcsolatait Romániával és Szlovákiával. A három ország közötti gazdasági és politikai együttműködés lehetőségeiről október végén tárgyalásokat tartottak Bukarestben. November 25-én Berlinben újabb megbeszélésre került sor Antonescu, Tuka és Ante Pavelić között. A román diplomácia igyekezett megszerezni a német vezetés jóváhagyását is a kapcsolatok szorosabbra vonásához. Olaszország és Magyarország azonban határozottan tiltakozott a „kisantant szellemének” újjáélesztése ellen. Hitler sem támogatta, hogy a tengely táboron belül különalkuk szülessenek. Román részről még 1942-ben is szorgalmazták a Pozsonnyal és Zágrábbal való együttműködést, a szlovák politika azonban a német elutasítás után óvatosabb álláspontot foglalt el.³⁷

4. Egyéb bel- és külpolitikai szempontok

A magyar kormánynak 1941 őszén komoly gondokat okozott a Volksbund magatartása is. Október 19-én a Vigadóban rendezett nagygyűlésen a szervezet több vezetője élesen kritizálta a Bárdossy kabinetet, és leki-

csinylőn beszélt a magyarságról, jelezve, hogy a háború végén a magyaroknak már semmi beleszólásuk nem lesz a német lakta területek életébe. Bárdossy magához kérette Jagowot, és elfogadhatatlannak nevezte, hogy a német népcsoport nemhogy támogathatná a magyar törekvéseket a bolsevizmus elleni háborúban, hanem megpróbálja aláásni a magyar állam tekintélyét. Jagow szemrehányást tett Basch Ferencnek, a német népcsoport vezetőjének, hogy miért provokálják a berlini elvárásokat teljesítő Bárdossy-kormányt. Basch erre panaszt emelt Berlinben a követ eljárása miatt. Néhány nap múlva Budapestre érkezett Helmuth Triska, a Külügyminisztérium népiségi osztályának vezetője és kérdőre vonta Jagowot. A követ azonban közölte, hogy hivatala elfoglalása előtt azt az egyértelmű utasítást kapta, hogy minden eszközzel biztosítsa Magyarország zavartalan együttműködését.³⁸

Sztójay berlini magyar követ november 6-án felkereste Ernst von Weizsäcker külügyi államtitkárt, majd november 7-én Otto von Erdmannsdorffot, a Külügyminisztérium politikai osztálya vezetőjét (korábbi budapesti követet), és nekik is előadta a Volksbunddal szembeni magyar panaszokat, melyek közben gazdasági szabotázzsal is bővültek, mert a német gazdák terményfeleslegüket az állam által kijelölt felvásárlók helyett a német népcsoport gazdasági szövetkezetének adták át. Martin Luther helyettes államtitkár viszont Baschtól származó információk alapján a magyar kormányt hibáztatta, hogy nem biztosítja a Volksbundnak az 1940-es népcsoport-egyezményben szereplő jogokat.³⁹ A legfelső német vezetés azonban fontosabbnak ítélte a magyar gazdasági szállítások fokozását és a honvédség részvételét a háborúban, mint a Volksbund sérelmeinek orvoslását. November 18-án Heinrich Himmler magához rendelte Bascht, és utasította, hogy ne konfrontálódjon a Bárdossy-kormánnyal, mert Berlin SS toborzásra készül Magyarországon és a Volksbund magatartása megnehezítheti az erre vonatkozó megegyezést. A helyzetet kihasználva, Bárdossy november 25-i berlini útja során Himmler előtt is szóvá tette a Volksbunddal kapcsolatos problémákat. Himmler biztosította a magyar kormányfőt a német népcsoport együttműködéséről, ugyanakkor kérte, hogy ne korlátozzák a Deutsche Jugend és a Deutsche Volkshilfe működését.⁴⁰

A német kormány eredetileg 60 000 népi német toborzását tervezte a Waffen SS-be, a külügyi apparátus tájékozódása után azonban csak 30 000 fő bevonultatását látták reálisnak. A konkrét kérést végül Ribbentrop tolmácsolta budapesti látogatása során, ekkor azonban már csak 20 000 főről volt szó. A magyar kormány beleegyezett a kérésbe, mert úgy ítélte meg, hogy ezzel további magyar erők frontra küldését tudja kiváltani, miközben megszabadul a hazai némettség legradikálisabb cso-

portjaitól. Bárdossy a honvédelmi miniszterrel egyeztetve három feltételt szabott, hogy csak népi német léphet be az SS-be, hogy a 24 év alattiak esetében szükség van szülői beleegyezésre, és a jelentkezőket Németország azonnal honosítja, és ezzel elvesztik magyar állampolgárságukat. A németek mindhárom feltételt elfogadták.⁴¹

A honvédség részvételére vonatkozó német igényt a magyar vezetés tudatosan igyekezett felhasználni a Volksbund mozgásterének korlátozására. Szombathelyi a katonai tárgyalásokon is kitért a szervezet illojális magatartására, hogy az nem egyeztethető össze a fronton vívott közös harccal. Pappenheim részletes jelentést küldött erről az OKW illetékeseinek, ahonnan Himmler törzséhez, az SS Főhivatalához, és a Volksdeutsche Mittelstelle vezetőihez került a magyar panasz. Bár a német vezetés tisztában volt vele, hogy Budapest csak kihasználja a helyzetet, mégis újabb lépéseket tett a Volksbund visszafogására. Himmler jóváhagyásával Hermann Behrends, a Volksdeutsche Mittelstelle helyettes vezetője Budapestre utazott és közölte Baschsal, Berlin azt várja a magyarországi német kisebbségtől, hogy legyen együttműködő a budapesti kormánnyal. Ugyanakkor Ribbentrop utasította a Volksbund vezetését, hogy támogassák Horthy szándékát, fia kormányzóhelyettségévé választására.⁴²

Az újabb honvéd erők frontra küldését alapvetően meghatározta, hogy a magyar vezetőkörök tartottak egy esetleges német megszállástól. Magyarország volt ekkor már csak az egyetlen viszonylag szuverén, parlamentáris berendezkedésű kelet-európai állam. Ráadásul olyan országok vették körül, amelyek politikai rendszere sokban hasonlított a Harmadik Birodaloméhoz, és ahol német csapatok állomásoztak. Jugoszlávia sorsa is azt bizonyította, hogy Hitler gondolkodás nélkül átgázol bármely államon, ha az szembefordul vele és akadályozza háborús törekvéseit. Bárdossynak vagy Szombathelyinek meggyőződése volt, hogy ha nyíltan megtagadják Hitler kérését, a németek adandó alkalommal irányításuk alá veszik az országot, ha nem nyílt katonai megszállással, akkor egy minden óhajukat lelkesen teljesítő szélsőjobboldali kormány kinevezésének kikényszerítésével.⁴³

A szélsőjobb részéről, elsősorban az Imrédy Béla körül tömörülő politikai körök szoros német kapcsolatokkal rendelkeztek. Önállóan, csupán belső erőkre támaszkodva nem reális volt esélyük a hatalom megragadására, de közvetlen német beavatkozás esetén kormányképes alternatívát jelenthettek. Német részről több kísérlet is történt, hogy a szélsőjobb különböző csoportjait szorosabban együttműködésre ösztönözzék, hogy így nagyobb nyomás alá tudják helyezni a Bárdossy-kormányt. A különböző német tényezők ilyen irányú törekvéseit azonban a másik meghatározó radikális erő, Szálasi Ferenc Nyilaskeresztes Pártja elutasította.⁴⁴

Lépéseket tett a szélsőjobboldal összefogására Albrecht királyi herceg, aki Horthy után a következő államfő posztjára is nyíltan aspirált. Ehhez komoly anyagi áldozatokkal jelentős belső tábort gyűjtött, és jó kapcsolatokat épített ki bizonyos német külügyi és SS körökkel. Albrecht január 9-én kihallgatást kért Hitlertől, hogy támogatást kérjen a terveire. Ribbentrop azonban közölte vele, hogy a Magyarországgal zajló fontos tárgyalások közepette Hitler nem fogadja, és amíg Budapest, ha alkudozások árán is, de teljesíti a német kéréseket, addig Németország nem lép fel a jelenlegi magyar vezetés leváltása érdekében. A katonai együttműködés révén tehát továbbra is érvényben maradt Hitler azon döntése, hogy amíg Horthy Miklós él, addig Berlin nem avatkozik be a magyar kormányzati ügyekbe. A német vezetés tudomásul vette Horthy István kormányzóhelyettesessé választását is, holott az volt a véleménye, hogy az ifjú Horthy náciellenes, nyugati orientációjú és „zsidóbarát”.⁴⁵

A magyar csapatok frontra küldésében szerepet játszott az a remény is, hogy a súlyos fegyverzethiánnyal küzdő honvédség így korszerű harceszközökhöz juthat. A németek, korábbi üres ígéreteikkel szemben az arcvonalba kerülő erőknél kénytelenek lesznek modern fegyverzetet, páncélosokat, repülőket átadni, amit a leváltás után az alakulatok hazahoznak. Közben az országban visszatartott 10–14 dandár felszerelését a hazai ipar biztosítani tudja. A magyar vezetés jobbnak látta, hogy a csapatok a keleti fronton kerülnek bevetésre, mintha a Balkánra kellett volna magyar megszálló erőt küldeni. Ez esetben kevésbé remélhetett volna korszerű német hadfelszerelést, politikai térten pedig a balkáni alkalmazás ellentétben állt a magyar vezetés egész háborús krédójával, mely szerint a honvédség kizárólag a volt magyar területek visszaszerzéséért, illetve a bolsevik veszély elhárításáért harcol.⁴⁶

A frontra kerülő magyar csapatokkal kapcsolatos döntésben a kormány és a katonai vezetés számolt a további revíziós célok megvalósításával is. Úgy értékelték, hogy a berlini elvárások elutasításával gyakorlatilag lemondának a német ellenőrzés alatt lévő Bánát, vagy a román kézen lévő Dél-Erdély visszaszerzéséről, nem is beszélve Hitler azon ígéretéről, hogy Magyarország horvát területeken keresztül esetleg tengeri kijáráshoz juthat. Az erre vonatkozó bizonytalan remények mellett azonban reálisnak látták azt a veszélyt, hogy a katonai részvétel megtagadása esetén a már visszacsatolt területek helyzete is kérdésessé válhat. Berlin esetleg helyt ad az ezekre vonatkozó szlovák, román vagy horvát igényeknek.⁴⁷

A katonai részvétellel kapcsolatos diplomáciai aktivitás, Ribbentrop, Ciano és Keitel útja bizonyos mértékig Magyarország felértékelődését jelezte. A tengely államok, de részben a semleges országok sajtójában is az ország a korábbihoz képest lényegesen több (esetenként jobb) publi-

citást kapott. A német lapok szokatlanul pozitívan értékelték a magyar magatartást. Paul Schmidt követ, a Külügyminisztérium propagandaosztálya vezetője nagy elismeréssel nyilatkozott Magyarország régióban játszott szerepéről, hogy a térségben a magyar állam az egyetlen megbízható „Ordnungsfaktor”. Az olasz lapok (Popolo d’Italia, Corriere della Sera) arra emlékeztettek, hogy Magyarország a saját bőrén tapasztalta meg a bolsevik rendszert, így természetes, hogy a végső győzelemig harcol a bolsevizmus ellen. A Vichy francia Temps komoly nemzetközi elismerésnek nevezte, a magas szintű budapesti látogatásokat. A svájci Basler Nachrichten, de még a londoni Times is úgy látta, hogy Magyarország a korábbinál fontosabb szerepet játszik a német háborús tervekben.⁴⁸

A Bárdossy-kormány, mivel a csapatokra vonatkozó német kérés elutasítását nem vállalta, legalább megpróbált hasznot húzni a kialakult helyzetből, belső és külső riválisaival szemben. Tisztában volt azzal, hogy ez egy nagyon súlyos áron kapott viszonylagos és csak rövidtávra szóló lehetőség, ezért is igyekezett ezt minden téren kiaknázni. Azt azonban a magyar hírforrások mindig hangsúlyozták, hogy Magyarország minden anyagi vagy területi érdek nélkül, határai és az európai kultúra védelmében vesz részt a bolsevizmus elleni fegyveres harcban, miközben bárkivel szemben megőrzi politikai berendezkedését és szuverenitását. Maga a tény azonban, hogy szándékai ellenére az ország újabb súlyos háborús tehervállalásra kényszerült, cáfolta ezt a kijelentést. Az egyenlőtlen pozícióban született, németek által dominált megállapodás teljesen kiszolgáltatta a frontra kerülő magyar csapatokat, melyek az ismert körülmények között tragikusan súlyos veszteségeket szenvedtek.

JEGYZETEK

1. Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár Honvéd Vezérkar Főnöke Eln. 1. 6971/1941.; Andaházi Szeghy Viktor (2016): A magyar királyi honvédség részvétele a Szovjetunió elleni támadásban, 1941. június–december. Belvedere Meridionale. Szeged.
2. Andaházy 2016. 138–139. old.
3. HIM HL VKF Eln. 1. 6841/1941., 6953/1941., 4410/1942.; HIM HL M. Kir. Gyorshadtest. 1. d. III/4. 34.
4. HIM HL VKF Eln. 1. 4340/1942.; HIM HL M. Kir. Gyorshadtest. 1. d. IV/1. 24.; Erdeős László (2007): A magyar honvédelem egy negyedszázada. I. köt. Attraktor. Gödöllő. 462–463. old.
5. Das deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg (1983). Bd. IV. Der Angriff auf die Sowjetunion. Hsrg.: Boog, Horst – Förster, Jürgen – Hoffmann, Joachim – Klink, Ernst – Müller, Rolf-Dieter – Ueberschär, Gerd. Deutsche Verlags-Anstalt. Stuttgart. 592–601. old.

6. Hitlers Weisungen für die Kriegsführung 1939–1945. Dokumenten des Oberkommandos der Wehrmacht (1962). Hrsg.: Hubatsch, Werner. Bernard & Graefe. Frankfurt. 171–172. old.; Generaloberst Halder: Kiegstagebuch. Tägliche Aufzeichnungen des Chefs des Generalstabes der Heeres 1939–1942 (1964). Bd. III. Hsrg.: Jacobsen, Hans-Adolf. Kohlhammer Verlag. Stuttgart. 318. old.; Warlimont, Walter (1990): Im Hauptquartier der deutschen Wehrmacht 1939 bis 1945. Bd. I. Weltbild Verlag. Augsburg. 220–221. old.
7. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára K 63. Külügyminisztérium Pol. 1941-21/5-5271.; 1941-21/5-6470.; MNL OL K 83. KÜM Berliini követség, 16/pol. 1942.
8. Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht 1940–1945 (1982). Bd. III. Hrsg.: Schramm, Percy E.–Jacobsen, Hans-Adolf. Bernard & Graefe. München. 28–32. old.; Die Weizsäcker-Papiere 1933–1950 (1974). Hrsg.: Hill, Leonidas E. Propyläen Verlag. Frankfurt–Berlin–Wien. 301. old.; Hitler hatvannoylc tárgyalása 1939–1944. Hitler Adolf tárgyalásai kelet-európai államférfiakkal (1983). A bevezető tanulmányt írta, a műbe foglalt dokumentumokat válogatta, a jegyzeteket készítette: Ránki György. I. köt. Magvető. Budapest. 345–362. old.
9. MNL OL K 63. KÜM Pol. 473. sz. 698–700. old.; A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról 1933–1944. (1968). Összeállították, és sajtó alá rendezték, a bevezető tanulmányt írták: Ránki György–Pamlényi Ervin–Tilkovszky Loránt–Juhász Gyula. Kosuth. Budapest. 629–630. old.; Hitler hatvannoylc... 1983. 326–328. old.
10. A Wilhelmstrasse... 1968. 625–629. old.; Hillgruber, Andreas (1965): Hitler, König Carol und Marschall Antonescu. Die deutsch–rumänischen Beziehungen 1938–1944. Steiner Verlag. Wiesbaden. 134. old.; Fenyő, Mario D. (1972): Hitler, Horthy and Hungary: German–Hungarian Relations 1941–1944. Yale University Press. New Haven–London. 37. old.
11. Kállay Miklós (2012): Magyarország miniszterelnöke voltam, 1942–1944. I. köt. Európa. Budapest. 38–39. old.; Ullein-Reviczky Antal (1993): Német háború – orosz béke. Magyarország drámája. Európa – História. Budapest. 105–108. old.
12. MNL OL K 63. KÜM Pol. 473. sz. 677–680. old.
13. HIM HL VKF Eln. 1. 6841/1941.
14. MNL OL K 149. BM Eln. Res. 1942-4-6100.; A Wilhelmstrasse... 1968. 634–635. old.
15. MNL OL K 64. KÜM Res. Pol. 1941-23-972.; Die Weizsäcker-Papiere... 1974. 301. old.; Akten zur deutschen Auswärtigen Politik 1918–1945. (1969) Serie E. 1941–1945. Bd. I. Vandenhoeck – Rupprecht. Göttingen. 64. old.; Cornelius, Deborah S. (2015): Magyarország és a II. világháború. Rubicon-könyvek. Budapest. 209–210. old.
16. MNL OL K 83. KÜM Pol. Berliini követség. 42/pol 1942.; MNL OL K 63. KÜM Pol. 473. sz. 702–703. old.; Gosztonyi, Peter (1976): Hitlers fremde Heere. Das Schicksal der nichtdeutschen Armeen im Ostfeldzug. Econ

- Verlag. Düsseldorf. 204. old.; Dombrády Lóránd (2012): A legfelsőbb hadúr és hadserege. Kairosz. Budapest. 273–274. old.
17. A Wilhelmstrasse... 1968. 646–647. old.; Szabó Péter (2001): Don-kanyar. Corvina. Budapest. 12–13. old., Ullein-Reviczky 1993. 118–119. old.
  18. Horthy Miklós titkos iratai (1963). Sajtó alárendezte, magyarázó szövegekkel és jegyzetekkel ellátta: Szinai Miklós – Szűcs László. Kossuth. Budapest. 313–321. old.
  19. A Wilhelmstrasse... 1968. 646–647. old., Macartney, Carlyle A. (1961): October Fifteenth. A History of Modern Hungary 1929–1945. Vol. II. University Press. Edinburgh. 67–68. old.
  20. Ciano gróf naplója 1939–1943 (1999). Szerkesztette és az előszót írta: Eszes Máté. Ármádia. Budapest. 363. old.; Nem engedélyezem! A Cenzúra Bizottság dossziéjából (1975). Összeállították és sajtó alá rendezték: Márkus László–Szinai Miklós–Vásárhelyi Miklós. Kossuth. Budapest. 222–223. old.; Szabó 2001. 10. old.
  21. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára V-101 594. 41–42. old.; HIM HL Personaliák VII. 209. 1–3. old.; Ullein-Reviczky 1993. 118–119. old.
  22. HIM HL VKF Eln. 1. 4340/1942.; Budapest Fővárosi Levéltár XXV. 1/a. 293/1946. X. Szálasi. 7. d. 7019–7020.
  23. HIM HL Honvédelmi Minisztérium Békeelőkészítő. A/II/3.; HIM HL VKF Eln. Hdm Csf. 149/1942.; Keitel, Wilhelm (2001): Életem. Kötelességteljesítés a bukásig. Szerk. Maser, Werner. Canissa. Nagykanizsa. 382. old.
  24. Budapest Főváros Levéltára XXV. 1/a. 293/1946. X. Szálasi. 7. d. 7016–7018.; A Wilhelmstrasse... 1968. 648–649. old.; Kriegstagebuch... 1982. 27. old.
  25. MNL OL K 27. Minisztertanács jkv. 1942. január 27.; BFL XXV. 1/a. 293/1946. X. Szálasi. 7. d. 7021–7022.; Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár F 28. Bajcsy-Zsilinszky. 196. sz. Napló. 1942. január 29.
  26. Horthy Miklós titkos... 1963. 313–321. old.
  27. MNL OL K 63. KÜM Pol. 462. cs. 6833/1941.
  28. Janek István (2009): Szlovák–magyar kapcsolatok 1939–1944. Kézirat, PhD értekezés. PTE. Pécs. 216–219. old.
  29. MNL OL K 64. KÜM Pol. Res. 83. cs. 1941-65. 893/1941.
  30. MNL OL K 428. Magyar Távirati Iroda, Házi Tájékoztató 131/1842., 253/1942., 258/1942.
  31. Hitler hatvannyolc... 1983. 339–344. old.
  32. L. Balogh Béni (2013): Küzdelem Erdélyért. A magyar–román viszony és a kisebbségi kérdés 1940–1944 között. Akadémiai. Budapest. 177–179. old.
  33. Hillgruber 1954. 134. old.; L. Balogh 2013. 182. old.
  34. MNL OL K 428. MTI HT 249/1942.; Kriegstagebuch... 1982. III. 28. old.; Hitler hatvannyolc... 1983. 354. old.
  35. A Wilhelmstrasse... 1968. 625–629. old.; Saly Dezső (1945): Szigorúan bizalmas! Fekete könyv: 1939–1944. (1945). Anonymus. Budapest. 451. old.

36. Hitler hatvannyolc... 1983. 345–362. old.; A Wilhelmstrasse... 1968. 648–649. old.; L. Balogh 2013. 181–184. old.
37. Janek 2009. 218–219. old.; Hitler hatvannyolc... 1983. 339–344. old.
38. Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes, Bonn – Berlin Akten Inland II. G. 272. Erdmannsdorff: 7. 11. 41., Triska: 14. 11. 41.; MNL OL K 27. MT jkv. 1941. október 21.
39. PA AA Akten Inland II. G. 272. Erdmannsdorff: 7. 11. 41., Luther: 9. 11. 41.
40. PA AA Akten Inland II G. 272. Himmler: 5. 03. 42.; Spannenberger Norbert (2005): A magyarországi Volksbund Berlin és Budapest között. Lucidus. Budapest. 279. old.
41. A Wilhelmstrasse... 1968. 642. old.; PA AA Akten Inland II. G. 325. I. Jagow: 2. 02. 42.
42. BFL XXV. 1/a. 293/1946. X. Szálasi. 7. d. 7023–7024., PA AA Akten Inland II. G. 468. IV. Triska: 14. 11. 41.; A Wilhelmstrasse... 1968. 641. old.
43. BFL XXV. 1/a. 293/1946. X. Szálasi. 7. d. 7127–7128.
44. MNL OL K 149. BM Res. VII. 1941-4-13 246.; HIM HL PERS VII. 207. Hungarista Mozgalom Naplója, 1941. 20. old.
45. PA AA Akten Inland II. G. 468. Jagow: 23. 02. 42.; Akten zur deutschen... 1969. I. 257., 407. old.; A Wilhelmstrasse... 1968. 638., 646. old.
46. MNL OL K 63. Pol. 473. sz. Szent-Iványi. 786. old.; MNL OL K 428. MTI HT 318/1942., 359/1942.
47. A Wilhelmstrasse... 1968. 646–647. old., Macartney 1961. II. 67–68. old; Fenyő 1972. 38–40. old; Sakmyster 2001. 253–255. old.
48. MNL OL K 83. KÜM Berliini követség. 13. cs. 9/pol. 1942.; MNL OL K 428. MTI HT 76., 88., 135/1942., 290/1942., 318/1942.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

Budapest Főváros Levéltára (BFL) XXV. 1/a. 293/1946. Szálasi Ferenc népbíró ir.

Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltára (HIM HL) Honvéd Vezérkar Főnöke (VKF)

HIM HL Personaliák (PERS) VII.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) K 27. Minisztertanács (MT) jkv.

MNL OL K 63. Külügyminisztérium Politikai (KÜM Pol.) ir.

MNL OL K 63. KÜM Pol. 473. sz. Szent-Iványi Domokos ir.

MNL OL K 64. KÜM Pol. Rezervált ir.

MNL OL K 83. KÜM Külképviseletek. Berliini követség ir.

MNL OL K 149. Belügyminisztérium Elnöki Rezervált (BM Eln. Res.) ir.

MNL OL K 428. Magyar Távirati Iroda Házi Tájékoztató (MTI HT). 1941–1942.

Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) Kézirattár. F 28. Bajcsy-Zsilinszky Endre ir. 196. sz. Napló.

Politisches Archiv des Auswärtiges Amts, Bonn – Berlin (PA AA) Akten Inland II.

Szakirodalom

A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról 1933–1944. (1968). Összeállították, és sajtó alá rendezték, a bevezető tanulmányt írták: Ránki György–Pamlényi Ervin–Tilkovszky Loránt–Juhász Gyula. Kossuth. Budapest.

Akten zur deutschen Auswärtigen Politik 1918–1945. (1969). Serie E, 1941–1945. Bd. I. Vandenhoeck – Rupprecht. Göttingen.

Andaházi Szeghy Viktor (2016): A magyar királyi honvédség részvétele a Szovjetunió elleni támadásban, 1941. június–december. Belvedere Meridionale. Szeged.

Ciano gróf naplója 1939–1943 (1999). Szerkesztette és az előszót írta: Eszes Máté. Ármádia. Budapest.

Cornelius Deborah S. (2015): Magyarország és a II. világháború. Rubiconkönyvek. Budapest.

Das deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg (1983). Bd. IV. Der Angriff auf die Sowjetunion. Hsrg.: Boog, Horst–Förster, Jürgen–Hoffmann, Joachim–Klink, Ernst–Müller, Rolf-Dieter–Ueberschär, Gerd. Deutsche Verlags-Anstalt. Stuttgart.

Die Weizsäcker-Papiere 1933–1950 (1974). Hrsg.: Hill, Leonidas E. Propyläen Verlag. Frankfurt am Main–Berlin–Wien.

Dombrády Lóránd (2012): A legfelsőbb hadúr és hadserege. Kairosz. Budapest.

Erdeős László: A magyar honvédelem egy negyedszázada (1919–1944) (2007). I. köt. Attraktor. Máriabesnyő–Gödöllő.

Fenyő, Mario D. (1972): Hitler, Horthy and Hungary: German–Hungarian Relations 1941–1944. Yale University Press. New Haven–London.

Generaloberst Halder: Kiegtagebuch. Tägliche Aufzeichnungen des Chefs des Generalstabes der Heeres 1939–1942 (1964). Bd. III. Hsrg.: Jacobsen, Hans-Adolf. W. Kohlhammer Verlag. Stuttgart.

Gosztonyi, Peter (1976): Hitlers fremde Heere. Das Schicksal der nichtdeutschen Armeen im Ostfeldzug. Econ Verlag. Düsseldorf.

Hillgruber, Andreas (1965): Hitler, König Carol und Marschall Antonescu. Die deutsch–rumänischen Beziehungen 1938–1944. Steiner Verlag. Wiesbaden.

Hitler hatvannyolc tárgyalása 1939–1944. Hitler Adolf tárgyalásai kelet-európai államférfiakkal (1983). A bevezető tanulmányt írta, a műbe foglalt dokumentumokat válogatta, a jegyzeteket készítette: Ránki György. I. köt. Magvető. Budapest.

Hitlers Weisungen für die Kriegsführung 1939–1945 (1962). Dokumenten des Oberkommandos der Wehrmacht. Hrsg.: Hubatsch, Werner. Bernard & Graefe. Frankfurt.

Horthy Miklós titkos iratai (1963). Sajtó alárendezte, magyarázó szövegekkel és jegyzetekkel ellátta: Szinai Miklós–Szűcs László. Kossuth. Budapest.

- Janek István (2009): Szlovák–magyar kapcsolatok 1939–1944. Kézirat, PhD értekezés. PTE. Pécs.
- Kállay Miklós (2012): Magyarország miniszterelnöke voltam, 1942–1944. I. köt. Európa. Budapest.
- Keitel, Wilhelm (2001): Életem. Kötelességteljesítés a bukásig. Szerk.: Maser, Werner. Canissa Kiadó. Nagykanizsa.
- Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht 1940–1945 (1982). Bd. III. 1942. Hrsg.: Schramm, Percy E.–Jacobsen, Hans-Adolf. Bernard & Graefe. München.
- L. Balogh Béni (2013): Küzdelem Erdélyért. A magyar–román viszony és a kisebbségi kérdés 1940–1944 között. Akadémiai. Budapest.
- Macartney, Carlyle A. (1961): October Fifteenth. A History of Modern Hungary 1929–1945. Vol. II. Edinburgh University Press. Edinburgh.
- Nem engedélyezem! A Cenzúra Bizottság dossziéjából (1975). Összeállították és sajtó alá rendezték: Márkus László–Színai Miklós – Vásárhelyi Miklós. Kossuth. Budapest.
- Sakmyster, Thomas (2001): Admirális fehér lovon. Helikon. Budapest.
- Saly Dezső (1945): Szigorúan bizalmas! Fekete könyv: 1939–1944. Anonymus. Budapest.
- Spannenberger Norbert (2005): A magyarországi Volksbund Berlin és Budapest között. Lucidus. Budapest.
- Szabó Péter (2001): Don-kanyar. Corvina. Budapest.
- Ullein-Reviczky Antal (1993): Német háború – orosz béke. Magyarország drámája. Európa – História. Budapest.
- Warlimont, Walter (1990): Im Hauptquartier der deutschen Wehrmacht 1939 bis 1945. Bd. I. Weltbild Verlag. Augsburg.